

دولت ایران در ابتدای جنگ جهانی اول بی طرفی کامل خود را اعلام کرد اما انگلستان، روسیه و عثمانی این بی طرفی را نادیده گرفتند و نیروهای خود را وارد ایران کردند. پس از آن، برخی مناطق ایران صحنه نبرد نیروهای روسیه و انگلستان با قوای عثمانی شد. در برخی از نواحی ایران مانند بوشهر، فارس و خوزستان، نیروهای مردمی از جمله عشایر غیور به مقابله با قوای اشغال گر انگلیسی برخاستند. از جمله دلیرمردان تنگستانی به فرماندهی رئیسعلی دلواری با ایثار جان خویش ضربه سنگینی به اشغالگران وارد آوردند. جنگ جهانی اول موجب بی ثباتی و آشفتگی بیشتر اوضاع ایران شد. به دلیل حضور نیروهای اشغالگر و درگیریهای نظامی دولت مرکزی به نهایت ضعف رسید و تسلط خود را بر امور کشور از دست داد. نافرمانی و سرپیچی از فرمان دولت مرکزی گسترش یافت و امنیت و آسایش مردم از بین رفت. در آن سالها، ایرانیان دچار مصیبتهای بزرگی مانند قحطی، فقر، گرسنگی و شیوع بیماری های واگیردار شدند و چند میلیون نفر جان خود را از دست دادند.

درس ۱۴ ایران در دوران حکومت پهلوی

هنگامی که جنگ جهانی اول پایان یافت، کشور ما درگیر انبوهی از مشکلات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بود. این مشکلات به علاوه ی برنامه ها و سیاست های مزدورانه انگلستان در ایران، زمینه را برای انتقال حکومت از قاجاریه به پهلوی فراهم آورد.

زمینه های تغییر حکومت از قاجاریه به پهلوی

قرارداد ۱۹۱۹: در اواخر جنگ جهانی اول، حکومت تزاری روسیه بر اثر وقوع انقلابی عظیم سرنگون شد. پس از آن، نام این کشور به اتحاد جماهیر شوروی تغییر یافت. دولت جدید شوروی نیروهایش را از ایران فرا خواند و سرگرم مسائل داخلی خودش. انگلستان با استفاده از این موقعیت، کوشید نفوذ و سلطه خود را در کشور ما تثبیت کند. از این رو، با وثوق الدوله، نخست وزیر ایران، قراردادی بست که به قرارداد ۱۹۱۹ معروف شد. بر اساس این قرارداد، اداره ی امور نظامی و مالی ایران در اختیار کارشناسان (مستشاران) نظامی و مالی انگلستان قرار می گرفت. این قرارداد در ایران با مخالفت گستردهای روبه رو شد و بسیاری از شخصیت های مبارز و آزادی خواه مانند آیت الله مدرس و شیخ محمد خیابانی با آن به مخالفت برخاستند و احمد شاه قاجار نیز از تأیید آن خودداری کرد.

کودتا ۱۲۹۹: انگلستان پس از **ناکامی** در **اجرای قرارداد ۱۹۱۹** در **صدد بر آمد تا از طریق کودتا** اهداف خود را در **ایران پی گیری** نماید. انگلیسی ها یکی از **فرماندهان نیروی قزاق** به نام **(رضاخان میرپنج)** را به عنوان مهره نظامی و **سیدضیاءالدین طباطبایی** را به عنوان مهره سیاسی **کودتا برگزیدند**. طباطبایی از سیاست مداران **طرفدار انگلستان** بود. نیروهای تحت فرمان **رضاخان مراکز مهم پایتخت** را در **سوم اسفند ۱۲۹۹** اشغال کردند. و **احمدشاه مجبور شد سیدضیاء** را به **نخست وزیری** و **رضاخان** را به **فرماندهی کل قوا** منصوب کند. **رضاخان دارای روحیه استبدادی** بود و این ویژگی، به او برای به **ثمر** نشانیدن اهداف **انگلیسیها** کمک می کرد.

انتقال حکومت از قاجاریه به پهلوی: کودتای ۱۲۹۹ توسط انگلیس مقدمه ای برای **تغییر حکومت** در ایران بود. **رضاخان** پس از **کودتا** با **سرسختی** برای **گسترش و تثبیت قدرت** خود به **تکاپوافتاد**. او و نیروهای نظامی اش با **خشونت تمام**، در بین مردم **رعب و وحشت** ایجاد کرد و **فضای حکومت نظامی** را بر **جامعه حاکم کرد** و **نظم و آرامش ظاهری** به وجود آورد. از این رو، طرفدارانش با **تبلیغات فراوان** او را **شایسته تر از احمدشاه قاجار** برای **حکومت معرفی** می کردند. **رضاخان** در آن زمان برای **جلب نظر مردم**، خود را **فردی مذهبی و پایبند به احکام و ارزش های دینی** نشان می داد. به همین دلیل، در مراسم و مجالس مذهبی **حضور** می یافت و با **علما دیدار** و **مشورت** می کرد. او با **استفاده** از **موقعیت** خود به **عنوان وزیر جنگ و نخست وزیر**، طرف داران خود را وارد **مجلس شورای ملی** کرد. در **سال ۱۳۰۴** **مجلس شورای ملی** با **وجود مخالفت جدی** تعدادی از نمایندگان، **مانند آیت الله مدرس**، **احمدشاه قاجار** را از **قدرت برکنار کرد** و **حکومت موقت** را به **رضاخان سپرد**. سپس، **مجلس مؤسسان** به **طور رسمی** حکومت را به **رضاخان و خانواده ی او واگذار کرد**.

شیوه حکومت و اقدامات رضاشاه

استبداد: رضاشاه از **ابتدای حکومت** به **استبداد (دیکتاتوری)** روی آورد. در دوران حکومت او، **هیئت وزیران** و **نمایندگان مجلس شورای ملی** اختیار و **استقلال چندانی نداشتند** و **تابع دستورات شاه** بودند.

سرکوب آزادی خواهان: حکومت رضاشاه به **احزاب و روزنامه های مستقل اجازه ی فعالیت نمی داد** و با **زور و خشونت**، **فضای خفقان**، **ترس و سرکوب** را بر **جامعه حاکم** کرد. در **چنین شرایطی**، **مخالفان سرنوشتی جز تبعید**، **زندان**، **شکنجه** و **اعدام نداشتند**. **آیت الله سیدحسن مدرس** یکی از **مخالفان سرسخت شیوه ی حکومت رضاشاه** بود که به **دست مأموران این حکومت** به **شهادت** رسید همچنین **رضاخان** به **بهبان** ی **برقراری امنیت**، **برخی** از **قیام** های **آزادی خواهانه** و **استقلال طلبانه**، **مانند نهضت جنگل**، به **رهبری میرزا کوچک خان جنگلی** را با **خشونت** **زیاد**، **سرکوب کرد**.

ایجاد ارتش منظم: به وجود آوردن ارتش منظم در ایران از جمله برنامه های اساسی **انگلیسی ها** و اهداف **استعماری** آنها بود این ارتش ضمن اینکه **تمرکز قدرت سیاسی** را در کشور ممکن می ساخت، **قیام های مردمی** را سرکوب می کرد و در مواقع ضروری، به عنوان **تأمین کننده اهداف نظامی انگلستان** مورد استفاده قرار می گرفت. **رضا شاه نیروهای سه گانه ی ارتش** را با هدایت **انگلیسی ها** به وجود آورد و در سال **۱۳۰۴** **قانون نظام وظیفه** عمومی را به **تصویب رساند**. ارتش رضاشاه، **ناکار آمد** و فاقد قدرت کافی بود و در **تهاجم متفقین** در زمان جنگ جهانی دوم، به سرعت **شکست خورد**.

احداث خط آهن سراسری: احداث این راه با **تبلیغات** فراوان انجام گرفت و به جای آنکه با **اهداف اقتصادی** و به نفع مردم کشور طراحی شود، هدف آن ایجاد راهی سراسری برای **انتقال سریع نیروهای انگلیسی** از جنوب به شمال بود. در صورت پیش روی **روس ها**، انگلیسی ها با استفاده از این راه می توانستند نیروهای خود را به سرعت به شمال بفرستند و **مانع نفوذ آنها** به **هندوستان** شوند در **جنگ جهانی دوم همین راه** به مهم ترین عامل ارتباطی **نیروهای متفقین مبدل شد**.

تضعیف هویت اسلامی و تخریب فرهنگ ایرانی: حکومت رضاشاه به بهانه ی پیشرفت و نوسازی فرهنگی و اجتماعی، کارهایی انجام داد که نتیجه ی آنها **تضعیف ارزش های دینی** و **رواج فرهنگ غیر ایرانی** بود. یکی از این کارها، مجبور کردن مردم به این بود که **لباس یکسانی** به تن کنند و **کلاه لبه داری** مشهور به **(کلاه پهلوی)** بر سر بگذارند. پس از آن، محدودیت هایی برای **برگزاری مراسم مذهبی** از جمله عزاداری امام حسین (ع) به وجود آمد و **زمزمه ی برداشتن (کشف حجاب)** مطرح شد. **مردم مشهد** در اعتراض به این کارها در مسجد **گوهرشاد** گرد هم آمدند. **نیروهای نظامی** مردم را در کنار **حرم حضرت امام رضا (ع)** به **گلوله بستند** و عده زیادی را شهید و مجروح کردند. حکومت رضاشاه که بسیار شیفته ی **ظاهر فرهنگ اروپایی** بود، اندکی پس از سرکوب قیام گوهرشاد، دستور داد حجاب را با زور و خشونت از سر زنان و دختران ایرانی بردارند در دوران حکومت رضاشاه، **باستان گرایی** با هدف **تضعیف و به حاشیه راندن اسلام**، شدت گرفت. در این دوران، ارتباط **میان علایق دینی و ملی** مردم ایران که سبب اقتدار و تقویت هویت ملی است، **نادیده گرفته** می شد و تلاش گسترده ای برای از بین بردن **هویت قومی و ارزش های برخی از اقوام** انجام شد.

آثار جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵ - ۱۹۳۹ م / ۱۳۲۲ - ۱۳۱۸ ش) بر ایران

جنگ جهانی دوم با **حمله ناگهانی آلمان** به لهستان آغاز شد. **ایتالیا و ژاپن** به **آلمان** پیوستند و **دولت های محور** را تشکیل دادند. در جبهه ی مقابل، **انگلستان، فرانسه، شوروی و آمریکا** قرار داشتند که **متفقین** خوانده می شدند، **در جنگ جهانی دوم، دولت ایران اعلام بی طرفی کرد**، اما در **شهریور ۱۳۲۰** متفقین به بهانه حضور

تعدادی از کارشناسان آلمانی، کشور ما را به اشغال خود در آوردند. هدف اصلی آنها از این اقدام، استفاده از موقعیت و منابع و امکانات ایران به سود خویش بود. متفقین پس از اشغال ایران، رضاشاه را مجبور کردند که از قدرت کناره گیری کند و سپس او را از ایران تبعید کردند پس از رضاشاه پسرش محمدرضا، شاه ایران شد. وی نیز همانند پدرش، چون منتخب مردم نبود و دست نشانده ی بیگانه بود، مطیع برنامه ها و اهداف افرادی بود که بقای خود در حکومت را وابسته به آنها می دانست در جنگ جهانی دوم، متفقین با شکست دادن آلمان و بمباران اتمی ژاپن (توسط آمریکا)، پیروز شدند.

کشور ما تا پایان جنگ جهانی دوم در اشغال بیگانگان بود. جنگ جهانی دوم نیز همچون جنگ جهانی اول، به اقتصاد و جامعه ی ایران خسارت ها و آسیب های زیادی وارد کرد و موجب عقب ماندگی کشور شد. مردم ایران طی آن سال ها با کمبود گرانی شدید مواد غذایی، مخصوصاً نان، روبه رو بودند و عده زیادی بر اثر گرسنگی و سوءتغذیه جان سپردند.

نهضت ملی شدن نفت

محمدرضا شاه در سال های نخست سلطنت خود این امکان را نداشت که همچون پدرش با استبداد (دیکتاتوری) حکومت کند. بنابراین، برای نمایندگان مجلس شورای ملی و هیئت وزیران فرصتی به وجود آمد که در اداره ی امور کشور نقش مؤثری داشته باشند. همچنین در این دوره احزاب سیاسی و مطبوعات فعالیت خود را دوباره آغاز کردند. البته رقابت های انگلستان، شوروی و آمریکا برای کسب نفوذ سیاسی و اقتصادی هرچه بیشتر در کشور ما به ثبات و آرامش سیاسی کشور آسیب می رساند. در چنین شرایطی بود که زمینه برای نهضت ملی شدن نفت به وجود آمد. این نهضت یکی از رویدادهای مهم تاریخ معاصر ایران است. امتیاز بهره برداری از منابع نفت ایران در زمان مظفرالدین شاه به انگلیسی ها واگذار شده بود. رضاشاه امتیاز مذکور را لغو کرد اما خیلی زود طی قرارداد دیگری، دوباره منابع نفت ایران را به انگلستان واگذار کرد. در سال های بعد از جنگ جهانی دوم، مردم ایران خواهان لغو آن قرارداد و ملی شدن صنعت نفت بودند. آیت الله کاشانی و دکتر محمد مصدق رهبری نهضت ملی شدن صنعت نفت را به عهده گرفتند. مجلس شورای ملی نیز با مشاهده ی اتحاد و یکدلی مردم، قانون ملی شدن نفت را در اسفند ۱۳۲۹ تصویب کرد. پس از آن، دکتر مصدق نخست وزیر شد تا آن قانون را به اجرا در آورد و دست بیگانگان را از منابع و صنعت نفت کوتاه کند. دولت انگلیس برای جلوگیری از اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت، کارشکنی های مختلفی کرد اما به دلیل وحدت ملت و همدلی رهبران نهضت، ناکام ماند.

کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و بازگشت استبداد (دیکتاتوری)

پس از مدتی، میان رهبران و گروه های سیاسی پشتیبان نهضت ملی شدن نفت **اختلاف** بروز کرد و **اتحاد و همدلی** به **تفرقه و دشمنی** تبدیل شد. این وضعیت، ملت را دلسرد و دشمنان نهضت را **امیدوار** کرد. دولت های انگلستان و آمریکا از این شرایط برای **سرنگونی** دولت دکتر مصدق از طریق **کودتا** استفاده کردند. طبق برنامه ای که این دو کشور طراحی کردند در روز **۲۸ مرداد ۱۳۳۲** واحدهایی از **ارتش** به فرماندهی **سرلشکر فضل الله زاهدی** به خیابان ها ریختند و با **اشغال** مراکز مهم پایتخت، دولت دکتر مصدق را **سرنگون** کردند پس از موفقیت کودتای ۲۸ مرداد، منابع نفت ایران دوباره در اختیار **بیگانگان** قرار گرفت و **نفوذ و سلطه آمریکا** بر کشور ما به تدریج **افزایش** یافت چند ماه پس از کودتای ۲۸ مرداد، حکومت پهلوی با **نادیده گرفتن** قانون ملی شدن صنعت نفت، امور **اکتشاف، استخراج و فروش نفت** را طی قراردادی به چندین شرکت نفتی انگلیسی، آمریکایی، هلندی و فرانسوی **واگذار** کرد. این **شرکت ها متعهد شدند ۵۰ درصد در آمد فروش نفت را به ایران بپردازند**. محمدرضا شاه که پس از کودتا سلطنت دوباره خود را **مدیون** انگلیس و آمریکا می دید، به شاهی **مستبدتر و ستمگر** تبدیل شد و اصول قانون اساسی را **آشکارا نادیده** می گرفت. او همچنین با **تأسیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک)** به کمک آمریکایی ها، به سرکوب شدید مخالفان پرداخت و دوباره فضای ترس و خفقان بر ایران حاکم شد.

درس ۱۵ انقلاب اسلامی ایران

نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی

پس از کودتای ۲۸ مرداد و بازگشت محمدرضا شاه به سلطنت، فصل جدیدی از **نفوذ و سلطه آمریکا** بر ایران آغاز شد. در آن زمان، مردم ایران از **شکست نهضت ملی شدن نفت** و تسلط دوباره ی **بیگانگان** بر کشورشان ناراحت بودند. **آمریکایی ها برای جلوگیری از وقوع قیام های مردمی و حفظ حکومت پهلوی، به شاه توصیه کردند که در امور مختلف اجتماعی و اقتصادی کشور تغییراتی ایجاد کند.**

برخی از این تغییرات عبارت بودند از:

الف) تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی: حکومت پهلوی در سال ۱۳۴۱ ش، قانون انجمن های ایالتی و ولایتی (شوراهای استان و شهرستان) را **تغییر** داد. از جمله ی این تغییرات این بود که **شرط مسلمان بودن برای انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان لغو گردید و دیگر آنکه شرط سوگند به قرآن یاد کردن انتخاب شوندگان به سوگند به کتاب آسمانی تبدیل شد.**

حکومت پهلوی به ظاهر وانمود می کرد که با این **تغییرات قانونی** قصد دارد **مردم** را در فعالیت های اجتماعی **مشارکت** بدهد. اما در واقع هدف او **تضعیف هویت اسلامی جامعه ایران بود**. به همین دلیل، **علما** با